

IŠEIVIJA – IŠSILAISVINSIANČIAI LIETUVAI: NUOSAVYBĖS SANTYKIŲ MODELIAVIMAS¹

Mindaugas Maksimaitis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Teisės filosofijos ir istorijos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 697

Elektroninis paštas mindaugasmaksimaitis@mruni.eu

Pateikta 2011 m. kovo 21 d., parengta spausdinti 2011 m. birželio 19 d.

Anotacija. Aptariamos 1945–1990 m. publikacijos lietuvių išeivijos spaudoje, atspindinčios pastangas panaudoti turimą intelektualinį potencialą ateityje, kaip tvirtai tikėta, būtina išsilaivsinsiančios iš priklausomybės Sovietų sąjungai Lietuvos politinės-socialinės santvarkos bei visuomeninių santykių sureguliuavimo planams rengti. Vieną svarbiausių savo uždavinių, atsižvelgiant į sovietų valdžios Lietuvoje daromus ir jau padarytus esminius pakeitimus nuosavybės santykių sferoje, jie matė tinkamiausių tolesnių teisinio reguliavimo šioje srityje kelių paieškose.

Reikšminiai žodžiai: lietuvių išeivija, išeivijos teisininkai, rekomendacijos išsilaivsinsiančiai Lietuvai.

Įvadas

Pokario lietuvių išeivijoje vieningai laikytasi nuostatos, jog Lietuvos okupavimas ir inkorporavimas į Sovietų Sąjungos sudėtį, primesti sovietų karinės jėgos ir neturintys

1 Straipsnis parengtas pagal projektą „Valstybės ir teisės problemos lietuvių išeivijos darbuose“, kurį finansuoja Lietuvos mokslo taryba (projekto sutartis VAT-04/2010).

nieko bendra su lietuvių tautos valia, vertintini kaip nusikalstamas agresijos aktas, nesukuriantis teisės, taigi esantis niekinis ir negaliojantis, nenaikinantis Lietuvos valstybės ir jos nepriklausomybės². Maža to – didelė išeivijos, ypač palikusiųjų savo kraštą artinantis 1944 m. vasarą antrajai sovietinei okupacijai, dalis nuolat gyveno viltimi, kad jų Tėvynė pavergtą laikinai, kad anksčiau ar vėliau jai pagaliau nušvisianti laisvė.

Žinoma, iliuzijų, jog Lietuva, kaip sąjunginė Sovietų Sąjungos valstybė, turėtų realią galimybę pasinaudoti sovietinėje konstitucijoje deklaruojama teise laisvai pasitraukti iš federacijos sudėties, neturėta – suvokta, jog tokiai teisei realizuoti būtina keisti sovietinio *quasi* parlamento pobūdį, prieš tai pašalinus monopolinį kompartijos vadovavimą³ ir sudarius galimybes Lietuvos žmogui reikšti opozicines idėjas, organizuoti ir politinius ir kultūrinius junginius, vadinas, turėti teises priemones savo valiai ar norams reikšti⁴. Nedėta vilčių ir į Jungtinių Tautų bei kitų tarptautinių institucijų pastangas atkurti teisingumą⁵. Iš gausių publikacijų išeivijos periodikoje, kuriose buvo aptarinėjami galimi išsilaisvinimo keliai, aiškėja, jog Lietuvos valstybės nepriklausomybei atgauti pasikliauta tik palankiu tarptautinės padėties susiklostymu arba sovietinės sistemos žlugimu⁶.

Traukiantis iš Lietuvos ir po to dar net šeštajame dešimtmetyje gyventa viltimi, kad neišvengiamai artėjantis, esąs tik dienų klausimu, dviejų milžinų – Atlanto bendruomenės ir raudonosios Eurazijos – ginkluotas susirėmimas, trečiasis pasaulinis karas, užsibaigiantis „visuotiniu pavergtųjų išlaisvinimu, tironijos žlugimu“⁷. Vėliau, Vakarų Vokietijai sudarius sutartis su SSRS ir Lenkija, normalizavusis santykiams tarp pagrindinių Antrojo pasaulinio karo priešininkų, konstatuota, kad, Lietuvos laisvės klausimas tarptautinėje plotmėje smarkiai pašlijęs⁸. Sovietų Sąjungos galą imta sieti su būsimo jos konflikto su Kinija viltimis⁹, tikėta, jog lemiamą smūgį sovietams „anksčiau ar vėliau suduos iš Tolimųjų Rytų pusės jų pačių puoselėjami raudonieji kinai“¹⁰.

Nestokota tvirtinimų ir apie tai, kad istorija neišvengiamai artinanti laisvės dieną dar ir dėl SSRS vidaus problemų. Viltys sietos su stiprėjančiu demokratiniu judėjimu Rusijoje, su garsiųjų jos disidentų A. Sacharovo, A. Solženycino ir kitų veikla – „kai Maskva nustos būti komunistinė, mums išauš laisvės rytas“¹¹. Tebesitęsias XX a. pasauliui būdingas etninių tautų išsiskyrimo ir tautinių valstybių kūrimosi procesas, todėl net patys rusai jau nebesitikį išsaugoti paradoksalią situaciją, kai jie, sudarydami vos kiek daugiau pusės Sovietų sąjungos piliečių, laiko pavergtą likusią imperijos tautų dalį¹². Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje konstatuota, jog esama nemaža įsitikinusių jau

2 Lozoraitis, S. Lietuvos nepriklausomybė – realus tikslas. *Aidai*. 1966, 2: 50; Žymantas, S. Lietuvos nepriklausomybė nėra išnykusi. *Dirva*. 1967, 125.

3 Gerutis, A. Sovietinis federalizmas. *Aidai*. 1974, 2: 50.

4 Nemickas, B. Pavergtos Lietuvos valdymo sąranga. *Naujoji viltis*. 1975, 8: 10.

5 Zundė, P. Ar mūsų kelias veda į laisvę? *Metmenys*. 1965, 10: 117.

6 Nemickas, B. Kelias į Lietuvos nepriklausomybę. *Į laisvę*. 1978, 72: 4.

7 Ramūnas, A. Baltoskandijos federacijos klausimais. *Lietuva*. 1955, 7: 24.

8 Gureckas, A. P. Pekino - Maskvos santykių įtaka Lietuvos klausimui. *Aidai*. 1972, 3: 80.

9 Dambriūnas, L. Dabartinė Lietuvos būklė ir kelias į ateitį. *Į laisvę*. 1976, 68: 7–8.

10 Navasaitis, K. Keliai į Lietuvos nepriklausomybę. *Sėja*. 1960, 2(64): 25.

11 Ženklys, T. Ko mes tikimės iš išeivijos. *Akiračiai*. 1975, 2(66): 5.

12 Račkauskas, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967, p. 104.

ryškėjančia Sovietų sąjungos galo pradžia ir neabejojančių neišvengiama jos griūtimi¹³. Buvo viliamasi, kad demokratijos idėja visuomet pajėgianti sužlugdyti despotizmą: taip kažkada atsitikę su carizmu, lygiai taip pat būsią ir su komunizmu¹⁴.

Ir dar – daugelio lietuvių išeivijos atstovų įsitikinimu, mūsų tautos ateitis sprendžiama pačioje Lietuvoje: nei amerikietis, nei britas, nei kuris kitas vakarietis neisiantys jos vaduoti, jos neišvaduosianti ir išeivija¹⁵. Tik pati lietuvių tauta, remiama politinės išeivių veiklos, dar iki XX a. pabaigos atkursianti Lietuvos valstybės nepriklausomybę¹⁶.

Viltis žmones, tebelaikiusius save Lietuvos piliečiais ir patriotais, sugrįžti iš priverstinės emigracijos, iš pradžių visuotinai laikytos tremtimi, į laisvą Tėvynę natūraliai skatino ieškoti savo vietos ateities įvykiuose, vertė nuolat domėtis tuo, kaip tuomet jų Tėvynė atrodys ir koku keliu ji eis. Apie išsivaduosiančios Lietuvos ateitį išeivijos spaudoje imta rašyti galima sakyti nuo pat emigracijos pradžios.

Lietuvos ateities vizijos, tuo laiku atspindėtos išeivių publikacijose, pas mus jau tampa specialių mokslinių tyrinėjimų objektu¹⁷. Šio straipsnio autoriui taip pat jau yra tekę patyrinėti vieną pagrindinių išsilaisvinsiančios Lietuvos valstybės teisinės sistemos modeliavimo išeivijoje aspektų – būsimąją konstitucinę santvarką¹⁸. Manytume, jog nemažiau svarbia, atsižvelgiant į Sovietų Sąjungos vykdytos politikos pasekmes Lietuvai, pasireiškusias tuo, jog ūkinis ir socialinis gyvenimas joje buvęs „sugriautas ir sunaikintas“, įvesta „baudžiava žemės ūkyje, vergija pramonėje ir versluose“¹⁹, ateities išsilaisvinsiančiam kraštui itin aktualia ir sudėtinga problema laikytini nuosavybės santykiai.

Lietuvių išeivijos požiūriui į nuosavybės santykių problemą ir jai artimus kai kuriuos kitus civilinio teisinio pobūdžio klausimus bei įsivaizduotus jų sprendimo nepriklausomybę atgavusioje Tėvynėje kelius ir skiriamas šis straipsnis.

1. Išeivijos įsipareigojimai ateities išsilaisvinsiančiai Lietuvai

Išeivijos spaudoje neretai reikštos mintys, jog pašalinus sovietinę okupaciją ir Lietuvai atsikuriant, „savo tolesnio gyvenimo ir likimo sprendėja bus pati tauta, ji pati laisvai ir nevaržomai pasirinks ir nustatys tokią nepriklausomos Lietuvos ateities politinę, socialinę ir ūkinę santvarką, kuri jai laidos ir užtikrins nevaržomą tautinės kultūros kūrimą, ūkinę gerovę, socialinį teisingumą ir pilnas žmogaus ir piliečio laisves ir teises“²⁰,

13 Lušys, S. Lietuvos laisvės kova ir vyriausioji vadovybė. *Tėvynės sargas*. 1978, 2: 2.

14 Dambriūnas, L., *supra* note 9, p. 7.

15 Zundė, P., *supra* note 5, p. 127.

16 Račkauskas, K. Nepriklausomos Lietuvos atstatymas. *Šaltinis*. 1971, 2: 41, 83; Varnas, J. Lietuvos sienų klausimu. *Tėvynės sargas*. 1978, 3(41): 53.

17 Antanaitis, A. Lietuvos ateities vizijos išeivių tekstuose XX a. antroje pusėje. *Į laisvę*. 2006, 155(192); Skrupskelis, K. Kas veidu į Lietuvą buvo atsisukęs. *Į laisvę*. 2006, Nr. 153(190).

18 Maksimaitis, M. Apie Steigiamojo Seimo konstitucinės kūrybos pritaikymą išsivaduosiančiai Lietuvai: išeivijos požiūris (1945–1990). *Jurisprudencija*. 2010, 4; Maksimaitis, M. Nepriklausomos Lietuvos konstitucinės santvarkos modeliavimas išeivijos teisininkų darbuose. *Teisė*. 1997, 31.

19 Lušys, S. Taikos klausimas būsimoje Lietuvoje. *Tėvynės sargas*. 1952, 2(9): 217.

20 Žymantas, S., *supra* note 2.

jog pavergtieji lietuviai nebūsiantys reikalingi pagalbos tvarkytis viduje bei valdytis, o išeivijos misija reikšis tik rūpinimusi užsienio pagalba bei laikinu krašto atstovavimu²¹, užsienyje gimę ir augę arba ilgus metus jame praleidę ir ateities Lietuvos gyvenimo nepažįstantieji nebegalėsiantys tėvynėje likusiems lietuviams daug patarti.

Vis dėlto viltasi, jog išeivijos lietuvių pasisakymai „bent kai kuriais klausimais“ tautai būsiantys taip pat naudingi²². Planų būsimajai politinei-socialinei santvarkai bei dar nesniems visuomenės santykiams „sunkiuoju pobolševikiniu atstatymo metu“ rengimu savo egzistavimo faktą galinčios įprasminti išeivijoje besireiškiančios politinės srovės²³. Tad „tremties dienomis turime sukurti, išryškinti ir iškristalizuoti mūsų nusistatymą pagaidaujamoms Lietuvos ateities santvarkos atžvilgiu, turime išsiaiškinti, kaip mes norėtume laisvoje Lietuvoje gyventi“²⁴. Samprotauta, kad net jei ši tėvynainių išmastyta išvaduotos Lietuvos ateities programa ir neduotų pozityvios naudos, jau pats jos svarstymas esąs naudingas išeivijos tautinei sąmonei ir intelektualiniam budrumui stiprinti²⁵.

Ypatingą misiją, rengiantis išlaisvintos Lietuvos atkūrimo darbui, prisiėmė išeiviai teisininkai: „Didieji atstatymo uždaviniai laukia Lietuvos teisininkus išlaisvintoje Tėvynėje. Ir Tėvynė mus įpareigoja jau šiandien tiems atstatymo darbams rengtis.“²⁶ Jau dabar, rašyta šeštojo dešimtmečio pradžioje, esąs reikalingas išlaisvintos Lietuvos valstybės „teisinės, ūkinės, socialinės ir kultūrinės politikos planavimas ir pasiruošimas pereinamajam laikotarpiui nuo išlaisvinimo iki konstitucinių demokratinių valstybės organų sudarymo“²⁷.

Reikštas įsitikinimas, kad ateitis, susijusi su nepriklausomybės atgavimu, „pareikalaus mūsų teisininkų spręsti eilę svarbių teoretinių ir praktinių teisinių problemų“²⁸, todėl jau dabar reikia „kelti ir studijuoti būsimosios Lietuvos teisinės santvarkos klausimus, rinkti medžiagą bei ruošti būsimiems civiliniams, baudžiamiesiems ir kt. įstatymų projektams“²⁹. Aktualiaisiais svarstytais dalykais laikyta pilietybės, žemės ūkio struktūros, stokojančios žaliavų bazės bei rinkų pramonės likimas, bažnyčios vaidmuo valstybėje, santykiai su kaimynais – Rusija, Lenkija, Vokietija, lietuvių vieta Europoje ir pasaulyje ir kt.³⁰

Atsižvelgta ir į tai, kad iš bolševikų okupuojamos Lietuvos pasitraukus daugiau nei keturiems šimtams teisininkų, gimtajame krašte jų gretos gerokai praretėjusios, o į sovietinėje aukštojoje mokykloje naujai parengtų teisininkų kokybę neretai žvelgta gana skeptiškai³¹.

21 Bartkus, K. Politinio paveldėjimo galimūmai. *Tėvynės sargas*. 1982, 1(51): 56.

22 Lietuvos nepriklausomybės programos reikalu. *Sėja*. 1977, 1: 32.

23 Pajaujis, J. Politinės grupės ir išeivija. *Sėja*. 1955, 8: 1.

24 Gravrogas, J. Mūsų būsimosios valstybės santvarkos klausimu. *Tėvynės sargas*. 1954, 1(11): 125.

25 Lietuvos nepriklausomybės programos reikalu, *op. cit.*, p. 31.

26 Mūsų uždaviniai tremtyje. P. Stravinsko paskaita, skaityta 1956 04 14 Čikagoje LTD. *Teisininkų žinios*. 1958, 17–18: 11.

27 Sidzikauskas, V. Ties lietuviškomis problemomis. *Lietuva*. 1952, 1: 6–7.

28 Kairys, J. Kai kurių teisinių problemų išvakarėse. *Teisininkų žinios*. 1954, 6: 5.

29 Redakatoriaus žodis. *Teisininkų žinios*. 1965, 27–28: 11.

30 Ženklys, T., *supra* note 11, p. 5.

31 Kairys, J. Teisininkų paruošimo reikalu. *Teisininkų žinios*. 1954, 10: 1.

Svarbu pažymėti, jog rengimasis ateičiai ir tinkamiausių kelių į ją paieška nereiskė būrimo iš kavos tirščių, o rėmėsi turimos informacijos apie Lietuvoje dėl sovietinės valdžios požiūrio į privatinę žemės ir kito turto nuosavybę įvykusių esminių pokyčių analize bei prognozuojamomis padėtimi ir problemomis, po išsilaisvinimo neišvengiamai kilsiančiomis teisinio reguliavimo sferoje. Atliktos analizės vertę didino aplinkybė, jog tai buvo daroma tuomet, kai pačioje Lietuvoje tokie reiškiniai negalėjo būti objektyviai tiriami, vertinami ir prognozuojami, priešingai – reikalauta besąlygiškai jiems pritarti.

Išėivijoje vyravo įsitikinimas, kad tiesiogiai pasinaudoti, sprendžiant iškilsiančias problemas, okupacijos išvakarėse Lietuvoje nuosavybės klausimu galiojusia teisine baze nebūsią tikslinga, nes jau ir per palyginti trumpą buvusį nepriklausomo gyvenimo laikotarpį ne tik Lietuvos konstitucijos, bet ir teismų organizaciją, savivaldybes, socialinę apsaugą ir kitas visuomeninio gyvenimo sritis reglamentavusi teisė ne visuomet evoliucionavusi pažangos link³².

Rengiantis būsimoms teisinės sistemos reformoms viltasi pasinaudoti visomis turimomis galimybėmis, tarp jų ne tik buvusios nepriklausomos Lietuvos valstybės patirtimi, stengiantis išsiaiškinti, kas ateities teisinėje sistemoje galėtų būti taisytina ir gerintina³³, bet ir teorinėmis žiniomis, įgytomis studijų užsienio šalyse metu³⁴, atrenkant jose tai, kas galėtų būti naudinga Lietuvai³⁵.

Itin gyvos polemikos išėivijos spaudos puslapiuose susilaukė kai kurios platesniems visuomenės sluoksniams itin aktualios civilistikos problemos, nes, atgavus nepriklausomybę, teksią susirūpinti gyvenimą pradėti iš naujo, ir pirmiausia tai palies privatinę teisę³⁶, kuri esą jau nepriklausomos Lietuvos laikais netenkinusi visuomenės poreikių, o ateityje buvo laikoma naujomis sąlygomis sunkiausiai atkuriamą³⁷. Į šios srities problematiką žvelgta plačiai, ja buvo apimama nuo nuosavybės iki darbo santykių teisinio reguliavimo, kuris Lietuvos nepriklausomybės laikais dar nebuvo spėjęs išsikristalizuoti į savarankišką teisės šaką ir buvo priskiriamas civilinei teisei, kaip prievolinės teisės dalis, siejama su samdos sutartimi.

2. Nuosavybės santykių ir kai kurios kitos problemos

Konkretūs materialinės civilinės teisės institutai plačiam skaitytojų ratui skirtoje išėivijos spaudoje, natūralu, išsamiau nagrinėjami nebuvo. Bet nuosavybės, ypač nekilnojamojo turto, teisės problema, neišvengiamai aštriai kilsianti iš sovietinės okupacijos išsilaisvinsiančioje Lietuvoje ir paliesianti daugelio asmeninius interesus, sudarė išimtį. Jau nuo šeštojo dešimtmečio pradžios, t. y. tepraėjus vos keletui metų

32 Kairys, J., op. cit., *Teisininkų žinios*. 1954, 6: 4.

33 Šidlauskas, K. Netolimos praeities patyrimas. Lietuvos konstitucijų ydos ir jų pašalinimas. *Mūsų kelias*. 1948, 34.

34 Paltus, S. J. Teisininkų veiklai paremti. *Teisininkų žinios*. 1957, 21-22: 3; Stravinskas, P. *Raštai ir credo*. Pirmoji knyga: Ir šviesa ir tiesa. Chicago, 1978, p. 35.

35 Mūsų uždaviniai tremtyje. P. Stravinsko paskaita, skaityta 1956 04 14 Čikagoje LTD, *supra* note 26, p. 32.

36 Kairys, J., *supra* note 28, p. 4.

37 Mūsų uždaviniai tremtyje. P. Stravinsko paskaita, skaityta 1956 04 14 Čikagoje LTD, *supra* note 26, p. 11.

nuo prasidėjusios antrosios sovietinės okupacijos, Lietuvoje nuosavybės teisės srityje pradėjus vykdyti esmines reformas – plačią nacionalizaciją mieste ir kaime bei žemės ūkio kolektyvizaciją – šiems klausimams skirtas didesnis dėmesys, prie jų buvo grįžtama nuolat ir jie nagrinėti įvairiais aspektais.

Vienas pirmųjų šios problematikos ėmėsi žinomas tarpukario Lietuvių tautininkų sąjungos veikėjas teisininkas ir žurnalistas Vincas Rastenis. Bandydamas numatyti privatinės nuosavybės atkūrimo būdus laisvę atgavusioje Lietuvoje, pirmiausia dėmesį jis kreipė į konstitucinius nuosavybės teisės pagrindus.

V. Rastenis pažymėjo, jog jau demokratiškiausios 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos nuostatose nuosavybės klausimu viešasis reikalas buvęs keliamas aukščiau privataus, o 1938 m. Lietuvos Konstitucija ypač ryškiai pabrėžusi iš nuosavybės teisės išplaukiančią socialinę pareigą ir aktyvų valstybės vaidmenį. Žvelgdamas į ateitį, autorius teigė, „nerizikuodamas daug suklysti“, tikis, jog išlaisvintoje Lietuvoje vyrausiąs nusistatymas grįžti prie individualios privatinės nekilnojamojo turto nuosavybės, kartu neabejodamas ir būtinumu nuosavybės teisės naudojimą „nepalikti be socialinio įpareigojimo ir be valstybės priežiūros“³⁸.

Sudėtingesnė problema, V. Rastenio manymu, būsianti Lietuvoje esančios „apardytos“ nuosavybės, ypač sovietų suvalstybinto nekilnojamojo turto, atkūrimas. Dėl sovietmečių įvykusių to turto ir jo vertės pokyčių, jo manymu, teksią atsisakyti minties nuosavybę grąžinti buvusiems savininkams, nes tai jiems suteiktų privilegijuotą, palyginti su tais, kurie bus jau mirę arba kurių turtas nebeišlikęs, padėtį. Nuosavybę, V. Rastenio įsitikinimu, laikinai turėtų imtis globoti valstybė. Laikinais likdami valstybės, sovietų suvalstybintieji namai ir įmonės ilgainiui išpirktinai galėsiantys būti perduoti į privačias rankas, sekant, kad naujasis savininkas būtų gebantis tikslingai ir taisyklingai jais naudotis³⁹. Kolektyvizuotą žemės ūkiui skirtą žemę V. Rastenis laikė parceliuotina iš naujo ir taip pat išsipirktinai perleistina pasiryžusioms ūkininkauti šeimoms⁴⁰.

Apskritai, V. Rastenio nuomone, nekilnojamasis turtas turėsiantis būti perskirstomas iš naujo, nebesiremiant kitados turėta nuosavybės teise, tik stengiantis vengti bereikalingo žmonių perkilnojimo⁴¹.

Kiek vėliau V. Rastenis, teisingumo sumetimais likdamas prarasto turto natūra negrąžinimo šalininku, ėmė remti ekvivalento buvusiems savininkams išmokėjimo idėją⁴².

Mintį negrąžinti turėtosios nuosavybės, tesudarant sąlygas norintiesiems ją iš valstybės išsipirkti, griežtai kritikavo teisės daktaras, žinomas dar nepriklausomybės laikais pasirodžiusiomis studijomis parlamentarizmo ir administracijos tematika, trumpą laiką buvęs Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentu Pranas Viktoras Raulinaitis. Ši siūlymą jis vertino kaip skaudų smūgį pačiam privatinės nuosavybės principui ir skriauda savininkams. P. V. Raulinaitis rėmėsi nuostata, jog nuosavybė Lietuvoje okupanto buvusi paneigta prieštaraujant tarptautinės teisės normoms, todėl ji neturinti

38 Rastenis, V. Nuosavybės teisių atstatymas. *Lietuva*. 1952, 2: 129–132.

39 *Ibid.*, p. 131.

40 *Ibid.*, p. 130–132.

41 *Ibid.*, p. 132.

42 Rastenis, V. Atstatymas ir faktinė padėtis. *Lietuva*. 1953, 4: 129–130.

teisinio pagrindo⁴³, valstybė jos teisėta tvarka neįgijusi, todėl negalėsianti būti legalizuota. Atgavus laisvę, okupanto nuosavybės teisės sferoje padaryti pakeitimai turėsiantys būti panaikinti ir atgaivinti nepriklausomoje Lietuvoje galioję įstatymai, valstybei šiuo atveju atiteksiantis tik likęs be šeimininko turtas⁴⁴.

Panašia dvasia paveldėjimo institutą nagrinėjo ilgametis nepriklausomybės laikų teisėjas, pirmosios sovietinės okupacijos metais profesoriavęs Vilniaus universiteto Civilinės teisės katedroje, Juozas Liūdžius. Jo manymu, atkurtoje Lietuvoje, karo ir okupacijos metais žuvus nemažam skaičiui testamentu nesudariusių turto savininkų, taip pat neišlikus nuosavybės teise įrodančių dokumentų, ilgesnį laiką be šeimininko paliktas turtas padarytų didelės žalos atkuriamam tautos ūkiui, todėl turto savininko nustatymas naujais įstatymais turėtų būti supaprastintas – siaurinamas paveldėtojų ratas, supaprastintas įpėdinystės teisių pripažinimas ir tik likęs be savininkų turtas perimamas valstybės⁴⁵.

Išeivijoje vieningai išsakomu įsitikinimu, sugrįžimas prie senosios tvarkos išsilaisvinus turėsiąs būti atsargus ir neskubus: „Reikia žinoti, kad bus ne tik trobesiai perkelti, ūkiai pergrupuoti, bet bus ir naujų žmonių, psichologiškai mažiau ar daugiau atitolusių nuo privatinės nuosavybės teise pagrįstos santvarkos.“⁴⁶ Be to, projektuojant ateities gyvenimą, kviesta nepamiršti ūkio produktyvumo ir socialinio teisingumo veiksmų⁴⁷. Laikinai atidėti privatinės nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimą galintys versti ekonominiai bei praktiniai ūkininkavimo sumetimai, dėl kurių kai kuriose ekonominės veiklos srityse būsia neįmanoma apsieiti be valstybinės nuosavybės⁴⁸. Manyta, kad ateities Lietuva neturėsianti atsisakyti valstybinio ekonomikos planavimo, derinančio vidaus ekonomikos sritis su socialiniais tautos poreikiais, taip pat su padėtimi pasaulio rinkose⁴⁹.

Aktyvių diskusijų, kuriose realūs pamąstymai neretai pynėsi su utopiško pobūdžio mintimis, objektu buvo konkretūs nuosavybės ir apskritai visuomeninių santykių pertvarkymo būdai, siūlomi kai kurių autorių.

Ypač plačiai diskutuota žemės santykių klausimu, nes ilgokai tebemanyta, jog būsimoji Lietuva „kaip buvo, taip ir pasiliks žemės ūkio kraštu“, kad „dar negreit ateis laikai, kada miestai ir pramonė pradės dominuoti“⁵⁰.

Išeivijos autoriai vieningai pasisakė už Lietuvoje sovietų įdiegto kolektyvinio ūkininkavimo panaikinimą. Tačiau vyravo nuomonė, kad, pasikeitus personalinei buvusių savininkų ir jų tiesioginių įpėdinių sudėčiai, mechaninis grįžimas į prieškarinę privačių ūkių sistemą nebūsia įmanomas. Toks grįžimas į praeitį netikslingas dar ir dėl anuomet buvusio pernelyg didelio ūkių smulkinimo⁵¹, reikėsia atsižvelgti ir į tai, kad žemės ūkis

43 Raulinaitis, V. P. Okupanto įsakymų teisinė vertė. *Tėvynės sargas*. 1954, 1(11): 146–147.

44 Raulinaitis, P. V. Nuosavybės atstatymas. *Lietuva*. 1953, 4: 127–128.

45 Liūdžius, J. Šeima ir paveldėjimo teisė. *Teisininkų žinios*. 1954, 10: 8.

46 Butkys, Č. Būsimieji civiliniai įstatymai. *Lietuva*. 1952, 2: 116.

47 Lušys, S., *supra* note 19, p. 217.

48 Palubinskas, F. Ateities Lietuvos ekonomija. *Į laisvę*. 1974, 61: 57.

49 *Ibid.*, p. 57–58.

50 Matulionis, J. Lietuvos kaimas. *Tėvynės sargas*. 1953, 1 (10): 41.

51 Manelis, V. Žemės valdymas išlaisvintoje Lietuvoje. *Lietuva*. 1952, 1: 12.

būsiąs supramonintas ir mechanizuotas, kad žemės darbu užsiims mažiau žmonių⁵². Tuo pačiu tikslu siūlyta nustatyti žemės paveldėjimo tvarką, užkertančią kelią ūkių smulkinimui⁵³.

Žemės nuosavybės srityje galėsianti būti taikoma alternatyva atkurti, nors nesitikint visiškai grįžti prie tų pačių buvusių ežių, senąją padėtį arba įvykdyti naują žemės reformą⁵⁴. Pastaruoju atveju žemė būtų naujai išparceliuota individualiems ūkiams, ne visus juos, siekiant racionalumo, grąžinant seniesiems savininkams, ypač „popieriniams“, kuriems tebūtų kompensuota⁵⁵. Manyta ūkius pavesti šeimoms, pajėgioms ūkininkauti be samdomo darbo, išskyrus skubius darbymečio darbus, nesant galimybių juos atlikti talkų būdu; žemę manyta suteikti išsimokėtinai, kompensuojant jos vertę teisėtiems šeiminkams⁵⁶.

Siūlytas tarpinis tarp tankiai apgyvento nūdienos kaimo ir senųjų išmėtytų vienkimių variantas – „suglaustų vienkimių sistema“⁵⁷.

Propaguota nuostata, kad valstybė privalėsianti normuoti darbo ir kapitalo santykius, įnešdama į juos kiek galima daugiau teisingumo. Svarbiu tikslu laikyta sukurti perspektyvą samdomojo darbo dabartine prasme išnykimui, kiek galima atsipalaiduoti nuo samdomųjų darbininkų. Stambesnių gamybos įmonių valdymo forma turėsianti būti bendrovinė, kuo daugiau piliečių padarant gamybos priemonių dalininkais: gamybą čia rekomenduota organizuoti taip, kad tiesioginiai gėrybių gamintojai patys būtų tų kooperatyvų nariais, nustačius atitinkamą kiekvieno jų dalies perdavimo galimiams naujiems dalyviams-gamintojams tvarką. Darbininkams turėsianti būti sudaryta galimybė ne tik aktyviau per jų atstovus dalyvauti įmonių administravime, bet ir netoli darbavietės įsigyti sklypą ir namą, kurie taptų šeimos lizdu ir užuovėja senatvėje⁵⁸.

Gamybiniams kooperatyvams kapitalą ir įrengimus už nustatytą išpirką, išdėstytą tam tikram laikui, suteiksianti valstybė.

Konkrečią nuosavybės teisių atkūrimo tvarką ir visą išlaisvintos Lietuvos valstybės organizaciją lemsianti lietuvių tautos valia⁵⁹, turtines reformas, taip pat ir nuosavybės ribojimų galimybes, turėsiantys nustatyti demokratiškai išrinkti tautos atstovai⁶⁰.

Tikėtasi, jog laisvę atgavus tauta būsianti „socialinio teisingumo ir teisės šalininkė“⁶¹. Surasti kiek galima teisingesnę socialinių problemų sprendimą išlaisvintoje Lietuvoje manyta kritiškai peržvelgus ir objektyviai įvertinus nepriklausomo Lietuvos gyvenimo

52 Juodeika, V. Žemės valdymo klausimu. *Lietuva*. 1953, 3: 54.

53 Butkys, Č., *supra* note 46, p. 116.

54 Rastenis, V., *supra* note 42, p. 130–131.

55 Butkys, Č., *supra* note 46, p. 116; Rastenis, V., *supra* note 38, p. 132.

56 Gravrogkas, J., *supra* note 24, p. 131.

57 Baranauskas, K. Koks turėtų būti Lietuvos kaimas. *Tėvynės sargas*. 1954, 1(11): 152–154.

58 Gravrogkas, J., *supra* note 24, p. 128–134; Lušys, S., *supra* note 19, p. 219; Palubinskas, F., *supra* note 48, p. 57.

59 Raulinaitis, P. V., *supra* note 44, p. 129.

60 Lietuvos keliu. Pasikalbėjimas su K. Oleka. *Teisininkų žinios*. 1965, 27–28: 31; Raulinaitis, P. V., *supra* note 44, p. 128.

61 Raulinaitis, P. V., *supra* note 44, p. 129.

socialinių pastangų rezultatus ir juos palyginus su Vakarų pasiekimais⁶². Siūlyta priimti socialinio draudimo įstatymus, kiekvieną draudžiančius ligos, nelaimingų atsitikimų, senatvės, nedarbo ir mirties atvejais⁶³. Šiais klausimais spaudoje pasisakęs ekonomikos daktaras Jonas Paplėnas (nepriklausomoje Lietuvoje buvęs žinomas Paplausko pavarde) teigė, jog darbo atlyginimo problema išlaisvintame krašte būsianti jautresnė nei tarpukaryje, nes iš įvairių kraštų sugrįžę lietuviai parsivešią įvairių idėjų, be to, gimsiąs natūralus noras tvarkytis geriau nei praeityje. Jis siūlė įvesti vienodus darbo vertinimo kriterijus, standartizuoti darbo atlyginimą. Jo manymu, įstatymu turėsiąs būti nustatytas darbo atlyginimo minimumas, prilygstantis pusantro pragyvenimo minimumo normaliu metu ir vienam – sunkmečiu, kuris turėtų būti garantuojamas už „normalų“ darbo laiką (pirmuosius kelerius metus atkurtoje Lietuvoje fiziniam darbui tai sudarytų 48 savaitinės valandos, tarnautojams – iki 40 ar 44 valandų)⁶⁴.

Išėivijos spaudoje prisiminta, jog nepriklausomoje Lietuvoje nebuvo suspėta įteisinti civilinės santuokos formos, ir teigta, aiškiai kreipiant žvilgsnį į ateities Lietuvą, jog asmuo turi teisę pasirinkti santuoką sudaryti tokiu būdu, kuris atitinka jo pasaulėžiūrą ir turi teisinę galią, neverčiant santuokos akto kartoti⁶⁵. Atsižvelgdamas į tai, jog karas ir okupacija praretino Lietuvos gyventojus, buvęs teisėjas Juozas Kairys siūlė, skatinant gimstamumą, valstybei imtis globoti ir materialiai remti vaikų turinčias šeimas ir pagalvoti, senovės romėnų pavyzdžiu, apie tam tikrą teisių paveldėjimo srityje suvaržymą bevaikiams⁶⁶. Reikštas įsitikinimas, jog darbo pajamų, mokesčių, socialinio draudimo ir socialinės globos politikoje visuose samdomojo darbo sektoriuose vienodai turėsianti būti pripažįstama ypatinga socialinė pagalba šeimoms, efektingiausia tam priemone laikant šeimos priedą prie atlyginimo⁶⁷.

3. Civilinio kodekso klausimas

Būdami įsitikinę visišku sovietmečiu Lietuvoje įvesto civilinio kodekso netinkamumu, svarbią vietą išėivijos teisininkai civilistikos problematikos svarstymuose skyrė būsimam Lietuvos civiliniam kodeksui – problemai, kaip žinoma, buvusiai nepaprastai aktualiai jau tarpukario nepriklausomybės laikais, kai nedidelėje valstybėje veikiančiais buvo laikomi net keturi skirtingų šalių civiliniai kodeksai, be to, tik vieno jų turėtas, nors neoficialus, lietuviškas vertimas, bet ir tas ne visai atitikęs originalų tekstą.

Platų viešą pasikeitimą nuomonėmis būsimų civilinių kodeksų klausimu išėivijoje pradėjo buvęs Vyriausiojo tribunolo teisėjas, Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų

62 Paplėnas, J. Lietuvos socialinės politikos bruožai. *Lietuva*. 1952, 1: 25.

63 Lušys, S., *supra* note 19, p. 220.

64 Paplėnas, J. Lietuvos socialinės politikos bruožai. *Lietuva*. 1952, 1: 25; Paplėnas, J. Darbo atlyginimas ateities Lietuvoje. *Lietuva*. 1953, 4: 118, 121, 124.

65 Valstybė ir šeima. *Į laisvę*. 1955, 7 (44): 9–10.

66 Kairys, J. Ius liberorum. *Teisininkų žinios*. 1957, 19–20: 9.

67 Paplėnas, J., *supra* note 64, *Lietuva*. 1953, 4: 123–124.

civilinio proceso dėstytojas, nepriklausomybės laikais vienas aktyviausių įstatymų populiarinimo baruose Česlovas Butkys, tuo reikalu 1952 m. paskelbdamas du straipsnius⁶⁸.

Autoriaus manymu, Lietuvoje vėl ėmę veikti suvereniniai valstybės organai iškartiklį be civilinio kodekso – okupacijos metais Lietuvoje įvestas „neteisiškai, apysakine forma suredaguotas“ sovietinis civilinis kodeksas jau vien dėl jo turinio išsivadavus net trumpam laikui negalėsiantis būti paliktas galioti⁶⁹.

Priminęs, jog nepriklausomybės metais Valstybės Taryboje buvusi sudaryta komisija ir įpareigota kiek galima greičiau civilinius įstatymus suvienodinti ir parengti vieną visam kraštui kodeksą, tam pasirinkusi ilgiausią ir sudėtingiausią kelią – rengti naują, lietuvišką kodeksą, Č. Butkys tvirtino, jog „galvodami grįžti į Lietuvą, negalim tai daryti tuščiomis rankomis“. Jis siūlė parinkti Lietuvai tinkamiausią iš užsienio šalyse galiojančių kodeksų, kurį, padarius, atsižvelgiant į tai, kad „Lietuvoje dabar veikia skirtinga santvarka nuo tos, kuri civilizuoto pasaulio laikoma nenormalia“, reikiamus pakeitimus ir suspendavus normas, prieštaraujančias esamoms sąlygoms, esą būtų galima, jai išsilaisvinus, tuoj pat paskelbti veikiančiu⁷⁰. Tinkamiausiu tam reikalui jis pats laikė Šveicarijos 1912 m. Civilinį kodeksą, kuriam, kai kuriuos straipsnius laikinai skelbiant negaliojančiais, esą tereikėtų pereinamųjų nuostatų⁷¹, taip pat manė esant galima prisiminti Lietuvos statutą ir, išvertus jį į lietuvių kalbą, mėginti pritaikyti jo nuostatas išsilaisvinusios Lietuvos poreikiams⁷².

Spaudoje pasisakydamas Stasys Gečas, teisininko kvalifikaciją įgijęs jau pasitraukęs į Vakarus, aptaręs žymiausių užsienio valstybių civilinių kodeksų bruožus, pirmiausia siūlė išsiaiškinti, ar nesama į Vakarus atvežto Valstybės Tarybos nebaigto rengti Civilinio kodekso projekto ir, jam atsiradus, tęsti darbą; projekto rasti nepavykus, jis manė esant reikalinga rengti naują kodeksą, sekant Vokietijos 1900 m. kodeksu, kuris Lietuvai esąs artimesnis už šveicariškąjį, be to, atveriantis galimybes, panaudojus esamus gausius vokiečių civilinės teisės mokslo ir praktikos šaltinius, tą teisę patobulinti⁷³.

Iš esmės, remiant idėją pasinaudoti esamais užsienio valstybių civilinių kodeksų pavyzdžiais, atkreiptas dėmesys į neleistinumą pasiduoti vieno kurio nors kodekso įtakai, o imtis keleto naujausių kodeksų vertimo ir rengti naują, tarpusavyje lyginant esamųjų nuostatus. Kreiptas dėmesys į būtinumą ypač stebėti, kad būsimasis civilinis kodeksas kiek galima atitiktų atitinkamus Estijos ir Latvijos kodeksus, nes tolesnėje perspektyvoje esą turime ruošti bendro Europos civilinio kodekso priėmimui. Manyta, jog sunkiausia būtų teisiškai reglamentuoti pereinamojo laikotarpio santykius, nes kol kas tesą aišku tik tiek, kad išsilaisvinusios Lietuvos gyvenimas negalėsias prasidėti ten, kur jis kadaise nutrūkęs, lygiai taip pat jis negalėsias tęsti bolševikų sukurtos sistemos⁷⁴.

Spręsti civilinio kodekso problemą remiantis kurios nors svetimos šalies galiojančiu kodeksu taip pat siūlė buvęs Valstybės Tarybos referentas Petras Stravinskas. Tam tikslui

68 Butkys, Č., *supra* note 46; Butkys, Č. Užmirštas lobynas. *Lietuvės teisininkas*. 1952, 5.

69 Butkys, Č., *supra* note 46, p. 115.

70 Butkys, Č., *supra* note 68, p. 49.

71 Butkys, Č., *supra* note 46, p. 115.

72 Butkys, Č., *supra* note 68, p. 50.

73 Gečas, S. Būsimieji civiliniai įstatymai. *Lietuva*. 1953, 4: 144–146.

74 V.V. Teisinės kūrybos klausimu. *Teisininkų žinios*. 1953, 4: 4.

teisininkams jis rekomendavo iš anksto aiškintis, kuris jų Lietuvai būtų tinkamiausias⁷⁵. Šio autoriaus nuomonė ypač vertinta dėl to, kad jis, nepriklausomybės metais kaip komisijos narys jau dirbęs prie civilinio kodekso projekto, geriausiai žinąs šio darbo subtilybes ir sunkumus⁷⁶.

Griežčiausiai svetimų civilinių kodeksų panaudojimo idėjai oponavo J. Kairys⁷⁷, motyvuodamas, kad atsikūrusi Lietuva jau nebebūsimanti ta pati, kaip buvusioji nepriklausomybės laikais: sovietinė okupacija gyventojų santykius tiek privačioje, tiek ir viešojoje sferose iš pagrindų pakeitusi, ir, net preliminarieji juos pakoregavus „didesnio teisingumo ir gyvenimiškumo prasme“, kai kas juose neišvengiamai liksiantis iš sovietinės praeities, tuo tarpu Vakaruose galiojantys kodeksai tokių dalykų nenumatantys. Tad, J. Kairio manymu, nebūsią galima išvengti savo civilinio kodekso kūrimo. Tam teksią panaudoti rastas tinkamas svetimų kodeksų nuostatas, o jo pagrindą turėsianti sudaryti romėnų civilinė teisė.

Pasigirdo siūlymų, galvojant apie būsimąjį Lietuvos civilinį kodeksą, nepamiršti carinėje Rusijoje 1837 m. buvusio parengto Vakarų gubernijų vietinių įstatymų sąvado projekto medžiagos⁷⁸, taip pat atsižvelgti į Černigovo ir Poltavos gubernijose iki 1917 m. galiojusius Antrojo Lietuvos Statuto nuostatus, įtrauktus į Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo tekstą⁷⁹, t. y. panaudoti normas, į kurias buvo transformavusis istorinė Lietuvos, jau jai patekus į Rusijos imperijos gniaužtus, teisė. Taip pat kviesta pasinaudoti lietuvių teisiniais papročiais⁸⁰.

Pažymėtini taip pat J. Liūdžiaus samprotavimai. Pasak jo, idėja išsivijoje kurti savo, lietuvišką civilinį kodeksą nesanti reali – net nepriklausomybės metais Lietuvos valstybė nesugebėjusi organizuoti bent oficialaus galiojančios teisės šaltinių vertimo į lietuvių kalbą (tai mėginta tik privačių asmenų iniciatyva ir jėgomis), todėl tremties sąlygomis, be to, dar ir daugumai potencialių rengėjų tenkant verstiti nieko bendra su teise neturinčiais darbais, kodekso rengimas apskritai esąs neįmanomas, tikrovė „negailėstingai blaško geros valios teisininkų svajones“, tepalikdama jiems galimybę „ilgai ir įtemptai galvoti, o retkarčiais dar ir pasvarstyti apie teisinę tvarką bei teisinę kūrybą, atgavus Tėvynei laisvę“⁸¹.

Retkarčiais buvo užsimenama ir apie būsimąjį civilinio proceso (civilinės teisenos) teisinį reglamentavimą. Tam reikalui Č. Butkys ir ateityje laikė priimtiniu 1938 m. Lietuvoje išleistą jo paties atliktą rusų Civilinės teisenos įstatymo lietuvišką vertimą, papildytą vėlesnėmis novelomis bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo ir Rusų senato aiškinimais⁸². Tiesa, vienybės ir tuo klausimu nebūta: kitų siūlyta rusiškų įstatymų atsisakyti

75 Mūsų uždaviniai tremtyje. P. Stravinsko paskaita, skaityta 1956 04 14 Čikagoje LTD, *supra* note 26, p. 11.

76 Gura, Z. Kodifikacijos perspektyvos. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22: 32.

77 Kairys, J. Svetimi civiliniai kodeksai ar savi? *Teisininkų žinios*. 1957, 19–20: 22–23.

78 Liūdžius, J. Nuo svajonių į tikrovę. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22: 8.

79 Al., M. Lietuvos teisė Ukrainoje. *Teisininkų žinios*. 1954, 9: 5.

80 Al., M. Teisiniai papročiai. *Teisininkų žinios*. 1953, 5: 3–4; Stravinskas, P. Paprotinė teisė. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22: 6.

81 Liūdžius, J., *supra* note 78, p. 19.

82 Butkys, Č., *supra* note 46, p. 117.

ir rengti savo civilinio proceso kodeksą, jo pavyzdžiu paėmus atitinkamus įstatymus tos šalies, kurios tam pačiam reikalui bus pasirinktas ir civilinis kodeksas⁸³.

* * *

Nuosavybės santykių teisinio sureguliuavimo nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje problemos, išėivijoje aktyviai diskutuotos galima sakyti visą sovietinės okupacijos laikotarpį, menkai tesutapo su realia civilinių teisinių santykių raida. Teisūs buvo ilgų diskusijų dalyviai suvokdami, kad „galutiną nepriklausomos Lietuvos valstybės programą paruoš išsilaisvinsimos mūsų valstybės piliečiai, išrinkdami demokratiškai savo atstovus į seimą ir priimdami Lietuvos valstybės konstituciją pagal 1922 m. Konstitucijos dėsnius, savo valią ir būsimą tuomet Lietuvos politinę, ūkinę ir kultūrinę būklę“⁸⁴.

Išvados

1. Rengimasis nežinomoje ateityje išsilaisvinsiančios Lietuvos politinės-socialinės santvarkos bei visuomeninių santykių pertvarkymui išėivijoje buvo pradėtas beveik iš karto dėl besiantinančios antrosios sovietinės okupacijos gausiems jos gyventojams palikus Tėvynę; aktyviausiai jis vyko šeštajame–septintajame dešimtmečiuose. Šiame darbe aktyviai dalyvavo žymūs tarpukario Lietuvos, taip pat jaunesnės kartos teisininkai.

2. Vienos plačiausiai išėivijos teisininkų aptarinėtų problemų buvo laukiančių pertvarkymų kryptys ir keliai, ypač nuosavybės santykių, esminiai paveiktų Sovietų Sąjungoje vykdytos vidaus politikos, srityje.

3. Nepaisant išėivijoje rengtų rekomendacijų būsimų nuosavybės santykių srityje įvairovės, bendru visų jų bruožu galima laikyti didesnio valstybės vaidmens šiuose santykiuose numatymą.

Literatūra

Al., M. Lietuvos teisė Ukrainoje. *Teisininkų žinios*. 1954, 9.

Al., M. Teisiniai papročiai. *Teisininkų žinios*. 1953, 5.

Antanaitis, A. Lietuvos ateities vizijos išėivijų tekstuose XX a. antroje pusėje. *Į laisvę*. 2006, 155(192).

Baranauskas, K. Koks turėtų būti Lietuvos kaimas. *Tėvynės sargas*. 1954, 1(11).

Bartkus, K. Politinio paveldėjimo galimumai. *Tėvynės sargas*. 1982, 1(51).

Butkys, Č. Būsimieji civiliniai įstatymai. *Lietuva*. 1952, 2.

Butkys, Č. Užmirštas lobynas. *Lietuvės teisininkas*. 1952, 5.

Dambriūnas, L. Dabartinė Lietuvos būklė ir kelias į ateitį. *Į laisvę*. 1976, 68.

Gečas, S. Būsimieji civiliniai įstatymai. *Lietuva*. 1953, 4.

Gerutis, A. Sovietinis federalizmas. *Aidai*. 1974, 2.

Gravrogkas, J. Mūsų būsimosios valstybės santvarkos klausimu. *Tėvynės sargas*. 1954, 1.

83 Gečas, S., *supra* note 73, p. 146.

84 Lietuvos nepriklausomybės programos reikalai, *supra* note 22, p. 27.

- Gura, Z. Kodifikacijos perspektyvos. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22.
- Gureckas, A. P. Pekino-Maskvos santykių įtaka Lietuvos klausimui. *Aidai*. 1972, 3.
- Juodeika, V. Žemės valdymo klausimu. *Lietuva*. 1953, 3.
- Kairys, J. Ius liberorum. *Teisininkų žinios*. 1957, 19–20.
- Kairys, J. Kai kurių teisinių problemų išvaka-rėse. *Teisininkų žinios*. 1954, 6.
- Kairys, J. Svetimi civiliniai kodeksai ar savi? *Teisininkų žinios*. 1957, 19–20.
- Kairys, J. Teisininkų paruošimo reikalu. *Teisininkų žinios*. 1954, 10.
- Lietuvos keliu. Pasikalbėjimas su K. Oleka. *Teisininkų žinios*. 1965, 27–28.
- Lietuvos nepriklausomybės programos reikalu. *Sėja*. 1977, 1.
- Lietuvos nepriklausomybės programos reikalu. *Sėja*. 1977, 2.
- Liūdžius, J. Nuo svajonių į tikrovę. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22.
- Liūdžius, J. Šeima ir paveldėjimo teisė. *Teisininkų žinios*. 1954, 10.
- Lozoraitis, S. Lietuvos nepriklausomybė – realus tikslas. *Aidai*. 1966, 2.
- Lušys, S. Lietuvos laisvės kova ir vyriausioji vadovybė. *Tėvynės sargas*. 1978, 2.
- Lušys, S. Taikos klausimas būsimoje Lietuvoje. *Tėvynės sargas*. 1952, 2.
- Maksimaitis, M. Apie Steigiamojo Seimo konstitucinės kūrybos pritaikymą išsivaduosiančiai Lietuvai: išeivijos požiūris (1945–1990). *Jurisprudencija*. 2010, 4.
- Maksimaitis, M. Nepriklausomos Lietuvos konstitucinės santvarkos modeliavimas išeivijos teisininkų darbuose. *Teisė*. 1997, 31.
- Manelis, V. Žemės valdymas išlaisvintoje Lietuvoje. *Lietuva*. 1952, 1.
- Matulionis, J. Lietuvos kaimas. *Tėvynės sargas*. 1953, 1(10).
- Mūsų uždaviniai tremtyje. P. Stravinsko pasakaita, skaityta 1956 04 14 Čikagoje LTD. *Teisininkų žinios*. 1958, 17–18.
- Navasaitis, K. Keliai į Lietuvos nepriklausomybę. *Sėja*. 1960, 2(64).
- Nemickas, B. Kelias į Lietuvos nepriklausomybę. *Į laisvę*. 1978, 72.
- Nemickas, B. Pavergtos Lietuvos valdymo sąranga. *Naujoji viltis*. 1975, 8.
- Pajaujis, J. Politinės grupės ir išeivija. *Sėja*. 1955, 8.
- Paltus, S. J. Teisininkų veiklai paremti. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22.
- Palubinskas, F. Ateities Lietuvos ekonomija. *Į laisvę*. 1974, 61.
- Paplėnas, J. Darbo atlyginimas ateities Lietuvoje. *Lietuva*. 1953, 4.
- Paplėnas, J. Lietuvos socialinės politikos bruožai. *Lietuva*. 1952, 1.
- Račkauskas, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967.
- Račkauskas, K. Nepriklausomos Lietuvos atstatymas. *Šaltinis*. 1971, 2.
- Ramūnas, A. Baltoskandijos federacijos klausimais. *Lietuva*. 1955, 7.
- Rastenis, V. Atstatymas ir faktinė padėtis. *Lietuva*. 1953, 4.
- Rastenis, V. Nuosavybės teisių atstatymas. *Lietuva*. 1952, 2.
- Raulinaitis, P. V. Nuosavybės atstatymas. *Lietuva*. 1953, 4.
- Raulinaitis, V. P. Okupanto įsakymų teisinė vertė. *Tėvynės sargas*. 1954, 1(11).
- Redakatoriaus žodis. *Teisininkų žinios*. 1965, 1965, 27–28.
- Sidzikauskas, V. Ties lietuviškomis problemomis. *Lietuva*. 1952, 1.
- Skrupskelis, K. Kas veidu į Lietuvą buvo atsiskęs. *Į laisvę*. 2006, 153(190).
- Stravinskas, P. Paprotinė teisė. *Teisininkų žinios*. 1957, 21–22.
- Stravinskas, P. *Raštai ir credo*. Pirmoji knyga: Ir šviesa ir tiesa. Chicago, 1978.
- Šidlauskas, K. Netolimos praeities patyrimas. Lietuvos konstitucijų ydos ir jų pašalinimas. *Mūsų kelias*. 1948, 34.
- Valstybė ir šeima. *Į laisvę*. 1955, 7(44).
- Varnas, J. Lietuvos sienų klausimu. *Tėvynės sargas*. 1978, 3(41).
- V. V. Teisinės kūrybos klausimu. *Teisininkų žinios*. 1953, 4.

Zundė, P. Ar mūsų kelias veda į laisvę? *Metmenys*. 1965, 10.

Ženklys, T. Ko mes tikimės iš išeivijos. *Akiračiai*. 1975, 2(66).

Žymantas S. Lietuvos nepriklausomybė nėra išnykusi. *Dirva*. 1967, 125.

EMIGRATION TO MAKE LITHUANIA FREE: MODELLING THE OWNERSHIP RELATIONS

Mindaugas Maksimaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article describes the publications of 1945–1990 in the Lithuanian emigration press, reflecting the efforts to use the intellectual potential of Lithuanian emigration in the future in order to reconstruct the Lithuanian political-social system and public relations after breaking away from the Soviet Union. One of the tasks of higher importance the emigration considered was the search for the proper future legal regulation in the sphere of ownership relations, taking into account the essential reforms in this sphere that have been made in Lithuania by the Soviet authority.*

The discussions in the field of ownership relations began practically from the beginning of the second Soviet occupation after the representatives of Lithuanian residents retreated to the West. The most active discussions were held during the sixth-seventh decades. The eminent inter-war period Lithuanian specialists in conformable fields expressed their opinion in the press.

Although there was no unanimous resolution in solving this complex problem, the majority's opinion was to support an increased role of the state not only in the restitution of private property but also in the forthcoming property relationships in general.

Based on general belief, economic and practical reasoning, the restitution of private property had to be careful and slow. It was thought that it was unnecessary to give up planned economy which had coordinated the areas of internal economy with social needs of the nation as well as with the situation in worldwide markets. The importance of social justice was stressed in the process of restituting private property and market effectiveness.

Next to private property and other related civil law institutes, another problem that was widely discussed among emigrant lawyers was the inappropriateness of the civil code going forward.

Keywords: *Lithuanian emigration, emigrant lawyers, recommendations for Lithuanian independence.*

Mindaugas Maksimaitis, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptis: Lietuvos teisės ir teisinės minties istorija.

Mindaugas Maksimaitis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy of Law and Legal History, professor. Research interests: history of legal thought, Lithuanian legal history.